

РЕСУРСИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ: ГРОШІ & ЛЮДИ

В умовах посилення процесів глобалізації та міжнародної конкуренції ключовим пріоритетом державної політики стає забезпечення сталого розвитку економіки України шляхом активізації інноваційної діяльності. Виконання даного завдання можливе за умови реалізації інноваційної моделі розвитку економіки, яка передбачає системне та послідовне впровадження сучасних досягнень наукової і науково-технічної діяльності, застосування передових організаційно-управлінських та виробничих систем для створення й реалізації на національних ринках наукоємних інновацій із використанням високих технологій у відповідних конкурентних середовищах. Замість керування інноваціями необхідно створити сприятливу екосистему для їхнього вирощування, оскільки ефективний інноваційний потенціал – це не тільки шлях динамічного розвитку та успіху, але й засіб забезпечення безпеки та суверенітету країни, її конкурентоспроможності у сучасному світі.

Україна має високий природний, промисловий, технологічний і науковий потенціал, однак детермінанти її конкурентних переваг ще не достатньо розвинені. В Україні до цього часу домінує відтворення третього технологічного укладу (чорна металургія, електроенергетика, залізничний транспорт, багатотоннажна неорганічна хімія тощо). Із 90% обсягів виробленої продукції сьогодні належить до третього укладу, 60% і 45% до четвертого. Частка ж продукції вищих технологічних укладів в економіці країни становить лише 4% п'ятого та 0,1% для шостого укладів. Зростання ВВП за рахунок введення новітніх технологій в країні оцінюється лише у 0,7%, в той час як у розвинених країнах цей показник сягає 60% й навіть 90%. У зв'язку з цим, інвестиційні вкладення, що визначають напрями розвитку на майбутні десятиліття, масово спрямовуються в застарілі технології третього укладу, тоді як у галузі шостого

укладу надходить лише 0,5% інвестицій. Технонаука України зорієнтована не на «випереджальний», а на «наздоганяючий» розвиток [3]. Головною причиною такого стану речей є невідповідність підгрунтя соціальної екосистеми потребам інноваційного зростання. Забезпечення інноваційної активності економіки має підживлюватися відповідним середовищем: як то масові гуртки технічного та винахідницького спрямування у радянській моделі так і сучасні ком'юніті у силіконовій долині. Це, на переконання авторів, є ключовим ресурсом інноваційного розвитку.

Водночас, фінансове забезпечення інноваційної активності є універсальним індикатором якості інноваційного середовища. У 2017 році порівняно з 2016 роком обсяг фінансування інноваційної діяльності в Україні зменшився до 9117,54 млн. грн, при цьому частка фінансування інноваційної діяльності у співвідношенні до ВВП зменшилась до 0,3% (рис. 1). Для порівняння частка обсягу витрат на наукові дослідження та розробки у 2017 році у ВВП країн ЄС-28 у середньому становила – 2,03%, у Китаї – 2,08%, США – 2,77%, Японії – 3,47%, Південній Кореї – 4,15% [4].

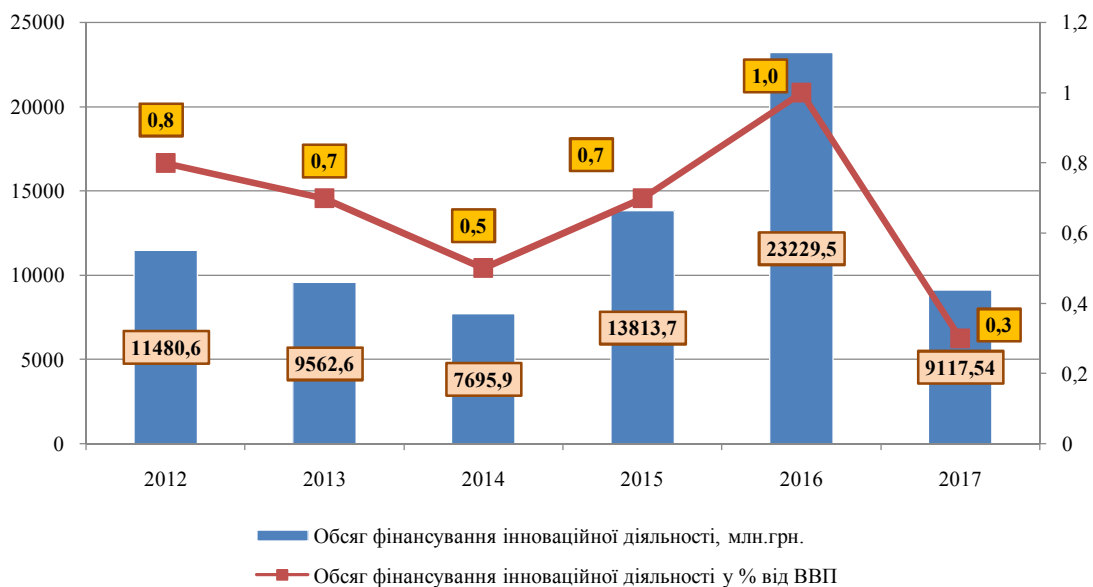

Рис. 1. Динаміка обсягу фінансування інноваційної діяльності в Україні у 2012-2017 роках

Як бачимо, у більшості країн світу основними джерелами інноваційної діяльності є бюджетні кошти, що лімітуються у державному порядку [2], для України характерним є зовсім інший підхід з мінімальною участю держави. У 2017 році основним джерелом фінансування інноваційних витрат залишаються власні кошти підприємств – 7704,1 млн. грн (або 84,5% загального обсягу витрат на інновації). Кошти державного бюджету отримали 8 підприємств, місцевих бюджетів – 17, загальний обсяг яких становив 322,9 млн. грн (3,5%); кошти вітчизняних інвесторів отримали 5 підприємств, іноземних – 3, загалом їх обсяг становив 380,9 млн. грн (4,2%); кредитами скористалося 21 підприємство, обсяг яких становив 594,5 млн. грн (6,5%) [3]. Крім того, державне фінансування інноваційної діяльності в Україні надто зосереджено на великих державних установах та їхніх стратегічних програмах. Така ситуація є структурним викликом особливо для малих і середніх компаній.

За період 2000-2017 років з державного бюджету фінансування інноваційної діяльності здійснювалося лише на рівні 1-3,5%. Незначне фінансове забезпечення державою інноваційних процесів майже не впливає на загальний розвиток інноваційної діяльності. Прикрим є також те, що навіть іноземні інвестиції майже завжди перевищували за розміром державні обсяги коштів, що виділялися на розвиток інновацій. У зв'язку з цим, набуває актуальності пошук альтернативних джерел фінансування для оновлення виробничої бази в Україні на основі інновацій, результатом реалізації якої мала б стати структурна перебудова національної економіки у напрямі формування виробництв з довгостроковими інноваційними конкурентними перевагами.

У сучасних умовах для позиціонування країни на високому рівні інноваційного розвитку пріоритетного значення набуває використання можливостей міжнародного співробітництва. На сьогоднішній день Україна та ЄС взаємодіють у рамках кількох програм на підтримку співпраці у сфері досліджень, технологій та інновацій, включаючи такі: Програма «Горизонт 2020» – Рамкова програма наукових досліджень і технологічного розвитку; Євратом; Європейська організація ядерних досліджень (ЦЕРН); Міжнародна європейська інноваційна

науково-технічна програма «EUREKA»; Український науково-технологічний центр (УНТЦ); Програма НАТО «Наука заради миру та безпеки».

За підсумками 446 конкурсів (2014–2017 роки) для 117 українських організацій-учасників програми «Горизонт 2020» передбачено фінансування 90 проектів на суму 17232 млн. євро, 9 з яких координуються українськими організаціями. За цей час 1190 українських установ та організацій брали участь у підготовці 915 проектних пропозицій. Загальна вартість проектів, у яких беруть участь 117 українських організацій – 465 851 011 євро [1].

У рамках білатерального наукового співробітництва України з країнами ЄС кількість проектів у 2017 році зросла майже в 1,5 рази у порівнянні з попереднім роком – з 37 проектів у 2016 році до 51 проекту у 2017 році. Обсяг фінансування проектів у 2017 році зріс майже у 3,5 рази в порівнянні з 2016 роком, відповідно з 1675,0 тис. грн у 2016 році до 5636,4 тис. грн у 2017 році [1].

Але, варто ще раз наголосити, що в умовах дефіциту фінансування основою української інноваційної конкурентоспроможності має стати людський капітал, а його ефективна реалізація – головною конкурентною перевагою. У 2017 році у Глобальному індексі інновацій за підіндексом «людський капітал» серед 127 економік світу Україна посіла 41 місце [5]. Однак, талановита молодь не йде в науку або ж залишає її через неможливість забезпечити собі гідний рівень життя; має місце масовий відтік молодих кадрів як в інші галузі економіки, так і за кордон; у суспільстві панує хронічне нерозуміння науки для майбутнього країни. У таких умовах першочерговим завданням є формування кадрової бази наукового потенціалу та перетворення України на привабливе місце для молодих науковців на глобальному ринку досліджень шляхом запровадження низки політичних інструментів таких як збільшення заробітної плати, програми обміну чи виплати винагород.

Крім того, видається доцільним збільшити обсяги фінансування програм підтримки інновацій малих та середніх підприємств, оскільки вони здатні виступити драйверами не тільки «наздоганяючого» розвитку інновацій (шляхом освоєння випуску конкурентоспроможної продукції, що вже виробляється

у розвинених країнах), але й стратегії «лідерних технологій» (створення нових видів продукції, формування попиту на них і вихід на нові ринки) та «проривної технології» (створення принципово нових видів продукції, що випереджають сучасні зразки на одне-два покоління).

Таким чином, сьогодні в Україні важливим залишається підвищення уваги держави та суспільства до рівня інноваційної діяльності, формування інноваційної культури нації, створення умов для розвитку державно-приватного партнерства, а також вибору оптимальних форм та джерел фінансування при створенні інновацій та розвитку інноваційної діяльності.

Фінансове забезпечення розвитку інноваційної сфери повинно стати пріоритетним завданням інноваційної політики, що має ґрунтуватись на системі стратегічних пріоритетів інноваційного розвитку, концентрації зусиль на розумних спеціалізаціях, зі скороченням їхньої кількості та збереженням тих, в яких Україна має суттєвий науковий здобуток та перспективи. Потребує вирішення також завдання формування конкурентних стимулів для залучення талановитої молоді у науку шляхом належного фінансування високопрофесійних вчених в Україні та впровадження принципів підбору наукового та науково-педагогічного персоналу, які базуються на компетентнісному підході. Саме від цього нині найбільшою мірою залежать можливості реалізації інноваційних процесів і забезпечення високої ефективності національної економіки.

Література:

1. Заключний звіт незалежного європейського аудиту національної системи досліджень та інновацій України. Інструмент політичної підтримки програми «Горизонт 2020» / Генеральний директорат з досліджень та інновацій ЄС. – 2017. – 83 с.
2. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін. ; НАН України. – К., 2015. – 336 с.
3. Стан інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій в Україні у 2017 році : аналітична довідка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/innovatsii-transfer-tehnologiy/stan2.pdf>.
4. Innovation statistics / Eurostat Statistics Explained [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Innovation_statistics#Main_statistical_findings.
5. TheGlobalCompetitivenessReport 2016-2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf.

*Родченко Володимир Борисович – д.е.н., професор, заступник директора
ННІ «Каразінська школа бізнесу» Харківського національного університету імені
В.Н. Каразіна*

*Прус Юлія Ігорівна – викладач кафедри управління та адміністрування
ННІ «Каразінська школа бізнесу» Харківського національного університету імені
В.Н. Каразіна*